

Dom 83 00 26
172.

gm. Kåre Wijkander

Håtunaholms historia

Den saxiske Oden slog sig enligt Snorre ner vid Forn-Sigtuna, och hans offerplats finns kvar på Signhildsberg.

Kungaborgen, kring vilken staden växte upp, var Håtuna.

Håtuna gick sedan i arv inom ulvungaätten. Oden var far till Væcta, som ristat sitt namn och årtalet 364 i en sten utanför Edinburhg.

Hans son Sigear hade sonen Vermund den vise, som var kung på Jylland. Denne hade sönerna Merovaeus och Uffe.

Den förre blev kung i Frankrike, medan Uffe hade sönerna Alf, som blev kung i Sverige och Sigmund, Kung i Frankland.

Denne Sigmund skänkte /enligt Eddan, ed. Gödecke, första kvädet om Hälge Hudingsbane, vers 8/ Håtuna till sin son Hälge Hudingsbane. Under denna tid låg halva kungahären i Håtuna, vers 26.

När Ansgar 828 besökte Sverige, sammanträffade han med kung Björn på Hauga, vilket möjligen var Haga, men mera sannolikt Håtuna.

Ulvungarna var ett slags överkungar i nordnorden, under vilka Uppsala kungarna sorterade. Dessa var stolkungar, medan ulvungarna ledde härnadstågen. De behärskade nordnorden från Lejre i Danmark och Håtuna i Sverige.

Håtuna gick över i folkungaätten genom Birger Jarls maka Ingeborg, som var älsta dotter till Valdemar den store. Hon gifte sig med greve Gerhard d. 2:e av Holstein. Deras son

1300 - 1306 greve Valdemar av Holstein, som stupade i en strid mot ditmarskarna, kom i tvist med Håtuna kyrka om egogränsen. Upplands lagman Birger Pedersson förordnades 1304 av kung Birger att avgöra var gränserna till gården gick. Av brev framgår att greve Valdemar på våren samma år var i Sverige och personligen besvarade sig över det intrång som han trodde sig ha lidit i sin äganderätt. Sedan Valdemar stupat, ärvdes gården av fadern

1306 greve Gerhard d. 2:e av Holstein, som sålde gården till sin systersom

1306 - 1311 Kung Birger. Kungen måste nyligen ha blivit ägare då den så kallade Håtunaleken utspelade sig. Krönikorna berättar följande:

den 8 september 1306 hade hertigarna Erik och Valdemar ett stort gästabud på sin gård, folkungagodset Bjälbo. De hade ordnat bröllop åt fem av sina tjänare och en massa män var inbjudna. När brölloppet var över lät hertigarna sända dem uppåt landet i spridda skaror för att inte väcka någon uppmärksamhet. Alla visste emellertid att Hunhammar, det nuvarande Nörsborg, var mötesplatsen. Hertigarna kom själva efter dit, endast åtföljda av ett fåtal män.

Kungen hade nu sitt borgläger på Håtuna, och hade ryktesvägen fått höra om det stora gästabudet på Bjälbo. Eftersom han inte hade någon anledning att misstänka någon sammansvärjning på grund av detta, bjöd han sina bröder att besöka honom på Håtuna efter gästabudet.

Hertigarna stannade inte länge på Hunhammar, utan man färdades sjövägen till Håtuna, som man kom till den 29 sep, just som kungen var i färd med att slå sig ner vid måltidsbordet.

Kungen blev mycket glad när båtarna anlände, och platser där de skulle bo, anvisades genast. Dagen förflöt lungt, alla var sams och männen obeväpnade.

Sent på kvällen, när alla gått till vila, ikädde sig emellertid hertigarnas män sina vapen och det blev ett farligt oväsen nere på gården. Förutom kungen och drottningen och deras barn togs sex riddare och sexton väpnare till fånga. Dessutom togs ärkebiskopen i Uppsala, Nils Kettelsson som var kungens gäst till fånga.

En av kungens tjänare, Arvid Smälänning, anade av bullret och oväsendet var som var på färde och lyckades rädda kungens äldsta son Magnus, som han förde till Danmark. Kungen och hans medhjälpare fördes sedan till Nyköpings slott.

1311 - 1527 Ärkebiskop Nils Kettelsson och Uppsala domkyrka.

Under denna tid förföll kungsgården till en by och av själva slottsbyggnaden finns inga lämningar kvar. Det troligaste är dock att den var belägen vid Håtuna kyrka ca 700 m från dagens huvudbyggnad.

1527 - 1642 innehades gården av kronan sedan den reducerats av Gustav Vasa genom Västerås recess.

1642 - 1670 Friherre Fabian Berendes köpte den 8 oktober 1642 sju av de åtta hemman som Håtuna by bestod av utav kronan. Det åttonde hemmanet, som Magnus Gabriel de la Gardie köpt av Henrik von Thurn, ägare till Signhildsberg, tillbytte sig Fabian före 1661 av Magnus Gabriel.

Före 1653 lät Fabian bygga ett säteri på den plats, där den nuvarande huvudbyggnaden ligger, och rester av de murar som ingick i trädgårdsanläggningarna finns bevarade. Det är detta hus som är avbildat i Sueciaverket 1 (pl 106). Han ändrade också namnet till Håtunaholm.

Fabian Berendes, Friherre till Liljedal i Finland och herre till Håtunaholm och Hammarby, Härstammade från Brandenburg. Han föddes 1610 och dog 1670. Fabian deltog i trettio-åra kriget, blev general adj 1644, överste för ett värvat dragon regemente samma år. Blev friherre 1654. Deltog på juldagen 1655 i erövringen av Dirschau. Anförde finska rytteriet vid slaget vid Varschau 1656. Blev generalmajor vid kavalleriet 1657. Vid tåget över Lilla Bält 1658 anförde han härens vänstra flygel. Efter krigets slut fick han avsked 1664.

1642 gifte han sig på Vallstanäs med Friherrinnan Katarina Sparre. Efter hans död bodde hon kvar på Håtunaholm. Deras två döttrar ärvde gården.

1670 Friherrinnan Gertrud Berendes, som den 29 maj 1671, utan sin mors vetskap och i hennes hus, gifte sig med friherren Mårten Cronstjerna. Han skrev sig till Håtunaholm, samt

1670 Friherrinnan Ebba Berendes, som gifte sig med översten friherre Lars Axel Mörner 1672. Han stupade dock redan 1676 vid slaget vid Lund.

1691 reducerades gården till Kronan föratt inte ha betalt sina räntor. Fem hemman, vilka skattlgtts till två och ett halvt mantal, anslogs till rusthåll med bibehållen säteri-frihet.

1691 - 1699 Friherrinnan Ebba Berendes fick tre hemman till frälse, enligt reduktionskommissionens brev från den 31 maj 1700. Efter Ebbas död 1699 ägde Gertrud ensam Håtunaholm till sin död, och ärvdes då av sin son.

1699 - 1752 Friherre Mårten Cronstjerna ärvde då Håtunaholm och Hammarby.

Såsom page uppfostrad i kung Karl XI:s hov, ingick han i krigstjänst och var befäl vid Düna 1701. Därefter tog han tjänst i franska hären och tjänstgjorde som grenadjär vid general greve Sparres regemente. Han skadades svårt vid slaget vid Eckeren 1703 och fick i belöning utav franska kungen 600 livres och fänriksfullmakt. 1710 hade Mårten Cronstjerna avancerat till kammarherre och överstelöjtnant vid kung Stanislaus av Polens garde.

1716 fick han fullmakt av kung Karl XII att bli dennes kammarherre, men han blev ändå kvar hos kung Stanislau tills denne lämnade Zweibrücken, där han hade sitt hov.

Under sin vistelse där gifte han sig med det inflytelserika regeringsrådet von Sturtz dotter Margareta Elisabet von Sturtz. Hon dog på Håtunaholm 1751.

När Stanislaus dotter trolovades med franska kungen, skickades Cronstjerna 1725 för att lyckönska Stanislaus. Av de rekommendationer kungen gav och på grund av de tjänster som han själv gjort för Frankrike, erhöll han kung Ludvig XV:s fullmakt att vara verklig överste vid det franska kavalleriet.

Han utnämndes till överste och kommandant på Varberg 1729, till överste för adelsfanan 1732 och blev general av kavalleriet 1746. Han fick avsked 1749.

Han avled som sista manliga av sin släkt på Håtunaholm den 28 aug. 1752. Gården ärvdes av enda barnet

1752 - 1754 friherrinnan Fredrika Elisabet Cronstjerna.

Hon hade den 7 juni 1739 på Håtunaholm gift sig med ryttmästaren vid Västgöta kavalleri David Henrik Hildebrand. Denne, som var en skicklig ekonom samlade på sig stora egendomar, vilka ännu innehas av hans efterkommande och vars huvudsäte är Eriksberg i Södermanland.

Hon ärvdes av si enda dotter

1754 Elisabet Kristina Hildebrand, vilken föddes 14 juli 1740 på Håtunaholm, men dog helt ung, så att gården i bakarv tillföll hennes fader, ovan nämnda

1754 - 1791 David Henrik Hildebrand

Han gifte om sig med Agneta Sofia Schönström 1756, dotter till överstelöjtnant Albert Schönström och Friherrinnan Ulrika Adlersten. De fick 3 barn. Det första var Florentina Ulrika Hildebrand, som föddes den 18 feb 1760 på Håtunaholm och dog i barnsäng den 21 maj 1786 på Bystad.

Hon gifte sig 1779 med hammarherren hos drottning Lovisa Ulrika, friherre Karl Gustaf Fredrik Horn.

Han dog en onaturlig död på Håtunaholm den 3 jan 1782. Antingen begick han självmord eller också dödades han av sin betjänt, som han fört med sig från Italien.

Änkan Florentina Ulrika Hildebrand, gifte då om sig med kaptenen vid änkedrottningens regemente Karl Gustaf Armfelt.

1791 - 1808 David Gottard Hildebrand var det andra barnet.

Han föddes 18 juli 1761 på Håtunaholm och dog ogift den 22 september 1808 på Eriksberg, som han liksom med Håtunaholm hade ärvt av sin pappa.

Det tredje barnet var Agneta Sofia Hildebrand. Hon föddes på Håtunaholm 8 jan 1764 och dog den 7 nov 1789. Hon gifte sig med kavaljeren hos kronprinsen och sedermera en av rikets herrar Friherre Karl Göran Bonde.

1808 - 1819 Karl Göran Bonde, fick av sin ovan nämnda ogifta svåger David Gottard Hildebrand den 10 nov 1808 Håtunaholm. Gården fick dock inte tillträdas förrän efter hovrättsassessor Jan Billows död.

Denne hade nämligen av Hildebrands föräldrar fått rättighet att disponera gården genom testamente från den 5 aug 1790. Friherre Karl Göran Bonde bytte den 3 okt 1819 bort gården till sin son

1819:- 1825 Friherre Karl Karlsson Bonde, mot Nynäs sätesgård och gods, som bestod av 22 1/8 mtl i Rönö och Hölö härader, samt Oppeby i Södermanland. Karl Karlsson Bonde var sedan 1812 gift med sin syssling Ingeborg Bonde. Dessa sålde Håttunaholm jämte Bärmö, 3 mtl kronoskatte och Sundby till fältsekreterare

1825 - 1826 Otto Vilhelm Invenius på auktion den 25 nov 1825 för 74.000 rdr banko, vilken transporterade kontraktet följande år till

1826 - 1842 Friherre Elias Lagerheim den 18 feb 1826. Dåvarande kabinettssekreteraren och sedermera utrikesministern, en av rikets herrar Elias Lagerheim gift med Adelaide Schwan avyttrade Sundby 1842 och sålde återstående till

1842 - 1862 John Julius Engelhart, före detta kapten vid Kronobergs regemente. Han gifte sig den 26 aug 1832 med Agnes Seton från Ekolsund. Kapten Engelhart dog den 4 sep 1862 och då ärvdes gården av sonen

1862 - 1877 Thomas Henry Engelhart som löste det från sin bror och som också sålde det under Håttunaholm lydande Bärmö. Han gifte sig den 2 nov 1865 med Amanda Rosalie Fyrwald. Han sålde gården 1877 för 223.000 kronor till

1877 - 1885 Hans Jakob Waern, som flyttade till Falun och sålde till

1885 - 1886 Ivar Svensson gift med Emilia Henrika Reusauer, sålde till

1886 - 1891 Johan Jakob Hedelius gift med Beata Josefina Molitor. Sålde till

1891 - 1895 Johan Oscar af Funk, sålde till

1895 - 1898 Carl Fredrik Fagerström, som flyttade till Stockholm.

Utsäde:	1654	1661	1662	1663	1664	1665
Hvete, T:r	1	$\frac{7}{8}$	2	$2\frac{5}{8}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{3}{4}$
Råg, >	76	60	65	53	$48\frac{1}{2}$	40
Korn, >	$17\frac{1}{4}$	13	$2\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{4}$	$16\frac{1}{4}$	$8\frac{1}{2}$
Hafre, >	—	4	5	$3\frac{5}{8}$	6	6
Skörd:						
Hvete, >	3	$5\frac{1}{4}$	$4\frac{1}{4}$	$14\frac{1}{8}$	$23\frac{7}{8}$	—
Råg, >	276	328	275	$438\frac{3}{4}$	$260\frac{3}{8}$	335
Korn, >	2	$65\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$16\frac{1}{10}$	35	93
Hafre, >	—	$49\frac{1}{2}$	$20\frac{5}{6}$	$35\frac{1}{2}$	12	$77\frac{3}{10}$

Slottets byggnadshistoria är ännu icke utredd. Sin typiskt karolinska hållning erhöll slottet under senare delen av 1600-talet, då Magnus Gabriel de la Gardie i olika etapper omdanade såväl det inre som det yttre och jämväl anlade den ståtliga trädgården. Husets stomme härstammar emellertid från Vasatiden.

Håtunaholm

Pl. 117

Har lik de flesta vid Mälaren befintliga gårdar en ganska täck belägenhet.

Namnet och grannskapet med Sveriges äldsta Stad Sigtuna ($\frac{1}{2}$ mil), anger redan en viss historisk märkvärdighet, hvaraf likväl icke här kan uppgifvas mer, än att i forna dagar en anseelig kungsgård med ett fast slott funnits i närheten af den nuvarande herrgården, deraf spår ännu finnes i behåll, och att der en Konung Hatin år 527 haft sitt säte, efter hvilken socknen och orten blifvit benämnd Håtuna. Konung Birger Månsson, som löste till sig gården af Grefve Gerhard af Holstein, hvilken fått den till skänks af sin svåger Magnus Ladulås, blef här tillfångatagen den 29 September 1306 i den så kallade Håtunaleken och fördd i fängelse på Nyköpings slott. Konungen sålde derpå Slottet till Ärkebiskop Nils eller Upsala domkyrka 1311, men återföll till Kronan 1527.

När och hvem som anlagt denna Sätessgård, bestående af $1\frac{1}{2}$ mantal berustat Säteri, är okänt, men af ett i Håtuna kyrka varande vapen synes att den 1670 egts af en General-Major Baron Berndes, derefter af hans måg eller Slägtinge Baron Cronstjerna, vidare en Horn, en Willebrand, så Öfverste-Kammarjunkaren H. E. Baron Carl Bonde, hvilken 1812 tillbytte sig Nynäs i Södermanland för denna egendom, som på detta sätt tillföll hans son Friherre Carl Carlsson Bonde, hvilken åter sålde den till nuvarande egaren Ministern vid Danska Hofvet Herr Friherre El. Lagerheim.

Utsädet vid gården skall utgöra omkring 100 tunnor, i en förträfflig jordmån, så att det gifvits år då skörden uppgått till 15 à 1600 tunnor Säd, med en betydlig höttillgång. Hela godset består af $14\frac{3}{4}$ mantal och 1834 års taxeringsvärde 76,250 R:dr B:co.

Det i Grefve Dalbergs Svecia Antiqua & Hodierna afritade hus är vida större än det nuvarande.

Håtunaholm köptes till frälse 1642 av generalmajoren Fabian Berndes († 1670). Det var han som gav gården namnet Håtunaholm. Han uppförde även ett stort stenhus. År 1691 reducerades gården från hans döttrar, men återställdes till den äldsta, gift med Friherre Märten Cronstjerna, död 1699. Ärvdes av sonen Märten och kom genom hans dotters gifte med rytmästaren D. H. Hildebrand († 1791) till friherre K. G. Bonde, som var gift med en dotter till Hildebrand.

Skokloster

Pl. 118

Pl. 119

Detta så i äldre som sednare tider märkvärdiga ställe är beläget i Upsala Höfdingdöme, Häbo Härad och Skoklosters Socken, vid segelleden emellan Stockholm och Upsala, 6 mil landväg ifrån den förra, samt $2\frac{3}{8}$ mil land- och $1\frac{3}{4}$ mil sjöväg från den sednare staden. Fordom har denna trakt kallats Skoglandet eller Skogbo-landet, och klostret, kyrkan samt socknen Skougkloster, m. m. hvaraf slutligen den nuvarande sätessgården fått namnet Skokloster.

Egendomens storlek är $19\frac{3}{8}$ mantal, hvaraf sjelfva sätessgården upptager $4\frac{1}{8}$; af underlydande äro $1\frac{1}{2}$ mantal säteri och $13\frac{3}{4}$ frälse,